

UPPDATERAD 2025

Äldreomsorg

- NATIONELLA MINORITETER
- SPRÅK OCH KULTUR

Neuberghska/Bambergerska vårdboendet i Göteborg.
FOTO: CAMILLA CHERRY

Förord

Sedan år 2000 är samer (även urfolk), tornedalingar, sverigefinnar, romer och judar erkända som nationella minoriteter i Sverige. Erkända minoritetsspråk är samiska, meänkieli, finska, romani chib och jiddisch. Även varieteter av dessa språk omfattas.

Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk stärker skyddet för Sveriges historiska nationella minoriteter och deras språk.

I socialtjänstlagen (2025:400) regleras de särskilda bestämmelser som rör äldreomsorg på minoritetsspråk i 8 kap. 5–9 §§.

Sveriges skydd för de nationella minoriteterna och minoritetsspråken har sin grund i Europarådets minoritetskonventioner och andra internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter.

I den här skriften kan du läsa om hur några representanter för nationella minoriteter, verksamheter och forskare ser på frågor om service och omvårdnad inom ramen för äldreomsorgen för nationella minoriteter.

Se möjligheter och inte hinder

AVGÖRANDE I ALL ÄLDREOMSORG är att kunna förstå den andres livsvärld. God vård och omsorg kräver förmåga till empati och intresse för människors livsberättelser, säger Irene Ericsson, lektor på Institutet för gerontologi vid Hälsohögskolan i Jönköping.

– Vi – unga såväl som äldre – flyttar definitionen på vem som är ”gammal” allt högre upp i åldrarna. Men gemensamt för dagens ”äldre” är att de är födda under första hälften av 1900-talet. De har levt i krigens skugga men också varit med om den omvälvande tekniska utvecklingen; de gick på bio, såg på TV, meckade med bilar, spisade skivor, dansade till dansband eller jazzorkester, använde räknemaskiner och datorer, säger Iréne Ericsson.

> *God vård och omsorg kräver en förmåga till empati och intresse för människors livsberättelser.”*
>
> **IRÉNE ERICSSON, Hälsohögskolan**

– Åldrandet är en komplex förändring. Det sker på så många olika plan, förklarar hon. Det tar t.ex lite längre tid att tänka tankar och längre tid att minnas, men personligheten är stabil, säger Irene Ericsson.

Inom äldreomsorgen är det centralt att den gamle blir sedd för den han eller hon är. Och – om minnet sviker – kunna bli påmind om vad man tyckte om att göra ”förr i tiden”. Den som inte längre kan fiska kan alltid prata om fiskelycka eller den som älskade att dansa lyssna på dansmusik. Det väcker inte bara minnen till liv utan leder också till trygghet och välbefinnande.

– Maten är en viktig fråga inom all äldreomsorg. Men ätande är inte bara intag av näring, måltiden har i alla kulturer även en social funktion. Att äta tillsammans är ett sätt att umgås. Sinnesförnimmelserna förändras också när vi bli äldre. Man har färre smaklökar på tungan. Man behöver ha mat som smakar lite mer och framförallt som ser inbjudande ut. Eftersom smaken förändras så kan aptiten påverkas. Starkare luktförnimmelser krävs också för att den äldre ska känna igen dofter. Och dofter är viktiga, de väcker minnen till liv.

– Äldre kan mycket mer än man tror, men det tar litet längre tid än förr i tiden. Därför är det viktigt att se möjligheterna och inte hindren! Alla vill fortsätta att göra så som man är van vid – det må gälla antal sockerbitar i kaffet eller vilka kläder man tar på sig, säger Iréne Ericsson.

– Ett personcentrerat förhållningssätt inom äldreomsorgen där personalen – det må gälla inom hemtjänsten eller på äldreboende – känner till och tänker på den äldres livshistoria, leder till ett tryggt och behagligt liv för den äldre. ■

FOTO: HÄLSOHÖGSKOLAN

IRÉNE ERICSSON

Yrke: Lektor på Institutet för gerontologi inom området demens och omsorg och vård vid demens.

Annat:

- Disputerade i september 2011 med avhandlingen *Välbefinnande och demens. Aspekter på välbefinnande hos äldre personer med måttlig till svår demens.*
- Iréne är sjuksjöterska och har arbetat främst med utredning av personer med misstänkt demenssjukdom, men också med vård och omsorg för personer med demens samt utbildning och infomation till personalgrupper och anhöriga.

Du talar ju så bra svenska...

HELHETSPERSPEKTIVET ÄR VIKTIGT VID allt arbete, inte minst när det gäller äldre. Man måste ta särskilda hänsyn till såväl fysiologiska som psykologiska, kulturella och etniska aspekter och ta vara på den äldres egna resurser för att underlätta vardagssituationer och öka livskvaliteten. Det är en process som bygger på ett samspel mellan den äldre, vårdgivare samt anhöriga, säger Sirkka-Liisa Ekman, professor emerita i omvårdnad vid Karolinska institutet.

Samhällets och omgivningens syn på de äldre påverkar hur de mår. Psyke och fysik är sammankopplade.

– Det är viktigt att äldre får delta i det dagliga livet – såväl i det egna hemmet som på ett äldreboende. Helhetsperspektivet i omvårdnaden är med andra ord avgörande för en god ålderdom.

Talar man om äldreomsorg för de nationella minoriteterna i allmänhet är möjligheten att tala sitt modersmål ett av de mest angelägna behoven som de äldre nämner.

– Språket är vårt viktigaste kommunikationsmedel men språket förändras när man blir äldre. Nyanserna och de abstrakta begreppen kan försvinna även för modersmålstalande utan demenssjukdomar. Personer som talar ett inlärt språk – som till exempel svenska – kan också helt förlora sitt andraspråk, säger Sirkka-Liisa Ekman.

Många äldre sverigefinnar vittnar om svårigheten att få hemtjänst och äldreboende på finska, även om de bor i en kommun som ingår i förvaltningsområdet för finska språket. ”Det behövs inte, du talar ju så bra svenska” är motiveringen. Svaret i en sådan situation bör vara: ”Nu, ja, kanske. Men vem vet hur det blir i morgon?” Förlusten av det inlärda språket kan gå snabbt.

– Den här generationen, som jag själv tillhör, har varit angelägen att flytta hemifrån tidigt och starta det egna livet. Därför har många av banden till släkten brutits.

> *”Därför är det så viktigt att de äldre får möjlighet att flytta till äldreboende där personalen talar deras språk och har kulturkompetens.”*
>
> **SIRKKA-LIISA EKMAN, Karolinska Institutet**

Lever man utanför sin språkkrets, utarmas inte bara det språk som man är omgiven av utan den äldre förlorar även modersmålet. Många känner sig isolerade och ensamma, de blir deprimerade – och allt mer fåordiga.

Men det handlar inte bara om språket utan också om kulturkompetens.

– Därför är det så viktigt att de äldre får möjlighet att flytta till äldreboende där personalen talar deras språk och har kulturkompetens. ■

FOTO: STEFAN ZIMMERMAN

SIRKKA-LIISA EKMAN

Yrke: Professor emerita i omvårdnad vid Karolinska institutet.

Publikationer:

- *Monolingual and bilingual communication between patients with dementia diseases and their caregivers,* International Psychogeriatrics, 1996.
- Ekman S-L m.fl. *Culturally congruent care for older people: Finnish care in Sweden,* Scandinavian Journal of Caring Sciences, volym 21, 2007.
- Ekman S-L m.fl. *Alzheimer,* Karolinska University Press, 2011.

Upphandlingsregler försvårar i äldreomsorgen

– KOMMUNERNA ÄR INTE FÖRBEREDDA på den ökande efterfrågan av äldreomsorg på minoritetsspråken, säger Ebba Hedlund, samordnare för frågor som rör nationella minoriteter, vid Socialstyrelsen. Just nu fokuserar hon på äldreomsorgens innehåll i det samiska förvaltningsområdet.

– Befolkningen lever allt längre och då blir också efterfrågan på äldreomsorg allt större. Antalet samer som efterfrågar samisk äldreomsorg ökar. Några kommuner har kommit längre än andra men, generellt sett, saknas det beredskap för den ökande efterfrågan. Kommunerna försöker klara upp problemen från fall till fall, vilket leder till ryckiga, mer eller mindre tillfälliga lösningar. Ebba Hedlund har i ett pågående projekt intervjuat många samer och talat med representanter från de samiska organisationerna.

FOTO: JOHANNA EMBRETSÉN

”Kommunerna måste inse att minoritetslagen, socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen hör ihop.”

EBBA HEDLUND, Socialstyrelsen

– Reglerna kring den kommunala upphandlingen tycks orsaka en del av svårigheterna. Den centrala upphandlingen syftar till att uppfylla allmänna behov. Men strukturer förändras, kommunernas demografi likaså, och då måste man ha beredskap för lösningar som tar särskild hänsyn till de gamlas språk, kultur och traditioner. Kommunerna måste inse att minoritetslagen, socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen hör ihop. Lagstiftningen kring omsorgen är tydlig – vid bedömningen ska man ta hänsyn till att den äldre talar ett speciellt språk och lever enligt andra traditioner än majoritetssvenskarna.

– Därför borde de nationella minoriteternas särskilda behov ingå redan då kriterierna för en upphandling fastställs. Det ska till exempel vara möjligt att köpa maten lokalt i mycket större omfattning än det är i dag. Lokalt producerat renkött är dessutom betydligt billigare än det centralt inköpta.

LÄSTIPS

Socialstyrelsens Meddelandeblad Nr 5/2010

Nationella minoriteter och äldreomsorgen.
En intervjuundersökning om äldres uppfattning om kvaliteten i äldreomsorgen.
(Socialstyrelsen 2011)

DE SÄRSKILDA BEHOVEN I det samiska sammanhanget handlar om maten, språket och sysselsättningen.

– Speciellt maten är ett stort problem. Som exempel berättade några av samerna att det kan serveras gröt till frukost på äldreboenden men gröt ingår inte i den samiska matkulturen. Och då maten spelar en central roll i de äldres vardag, blir de ovana smakerna ett stort bekymmer.

– Språkkunskaper och kulturkompetens efterfrågas i hög grad. Att kunna tala sitt barndomsspråk inger värdighet, understryker många samer vi har talat med.

– Bristen på språkkunskaper i mötet mellan vården och de äldre och deras anhöriga har även en viktig säkerhetsaspekt. Språkförbistring kan leda till att det uppstår farliga

> *Några av samerna berättade att det kan serveras gröt till frukost på äldreboenden men gröt ingår inte i den samiska matkulturen. Då maten spelar en central roll i de äldres vardag, blir de ovana smakerna ett stort bekymmer.”*
>
> **EBBA HEDLUND, Socialstyrelsen**

situationer, missförstånd exempelvis i medicinhantering eller andra ordinationer betyder ibland skillnad mellan liv och död, påminner hon.

SYSSELSÄTTNINGEN ÄR OCKSÅ ETT återkommande dilemma på äldreboenden. Man efterlyser en samisk prägel på verksamheten, men också att det finns föremål som de gamla känner igen från sitt liv. Det skulle ge trygghet i boendet samtidigt som föremålen påminner om ungdomstiden, väcker minnen till liv och lockar till samtal.

– Men det är inte bara inom vård och omsorg som man måste ta hänsyn till minoriteternas kultur. Demensutredningarna är dessvärre inte heller kulturellt neutrala.

– Utformningen av äldreomsorgen för de nationella minoriteterna måste börja med att den individuella bedömningen, baserad på minoritetslagens intentioner, införlivas i det långsiktiga arbetet. Planerar man redan nu för en individuell bedömning där även de språkliga och kulturella behoven tas hänsyn till sparar man mycket individuellt lidande, understryker Ebba Hedlund. ■

Lagar som är bra att känna till

Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

18§ Rätten för enskilda att i vissa fall erbjudas omvårdnad inom ramen för äldreomsorgen på de nationella minoritetsspråken regleras i 8 kap. 5-9 §§ socialtjänstlagen (2025:400).

Socialtjänstlagen (2025:400) 8 kap.

5§ Kommunen ska arbeta för att det ska finnas tillgång till personal med kunskaper i finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska där detta behövs i omvårdnaden om äldre personer.

6 § En kommun som ingår i ett förvaltningsområde enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller en väsentlig del av den omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, meänkieli eller samiska.

7§ En kommun som inte ingår i något förvaltningsområde enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller en väsentlig del av den omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska, om kommunen har tillgång till personal med sådana språkkunskaper. Detsamma gäller för en kommun som ingår i ett förvaltningsområde för ett visst minoritetsspråk vad gäller övriga minoritetsspråk.

8§ Kommunen ska inom ramen för äldreomsorg som erbjuds enligt 6 och 7 §§ beakta äldre personers behov av att upprätthålla sin kulturella identitet.

9§ Kommunen ska informera den som ansöker om insatser inom ramen för äldreomsorgen om möjligheterna att få omvårdnad av personal som behärskar något av de angivna minoritetsspråken enligt 6 och 7 §§.

Äldreboende med judiska traditioner och seder

– **MEN SÄG, VAD** har du för anknytning? frågar Machla Gutman. Kommer du från Polen? Jag är född i Polen, kanske din släkt känner min släkt, och förhoppningen tänds i hennes ögon. Det är alltid samma fråga. Många av Förintelsens överlevare ställer den till alla de träffar för första gången, berättar Inger Azulay, verksamhetschef vid Neuberghska/Bambergerska vårdboendet i Göteborg.

Neuberghska Ålderdomshemmet – Bambergerska Vårdhemmet är ett judiskt vårdboende, på Guldheden, några hållplatser från centrala Göteborg.

– Vi har ett fantastiskt hus, byggt speciellt för verksamheten, säger Inger Azulay. Här finns fyra vårdavdelningar på tre våningsplan, gruppboende för personer med demenssjukdom och trygghetsboende. I huset har även den judiska förskolan och skolan sina lokaler och det finns en stor samlingslokal för idrotts- och kulturverksamheter. Barnens skolgård är nedanför de boendes balkonger, på så vis kan de äldre vara en del av barnens vardag. Och när barnen hämtas är det lätt för föräldrarna att slinka in och hälsa på de gamla. De starka familjebanden är mycket viktiga i den judiska kulturen, förklarar Inger Azulay.

– Många äldre judar kom som flyktingar till Sverige och har levt ensamma, även de uppskattar närheten till barn – de ses som bekräftelsen av en möjlig framtid.

> *”Aktiviteter behöver inte bli en kostsam del av verksamheten, bara man är lyhörd för de boendes behov och önskningar.”*
>
> **INGER AZULAY, verksamhetschef Neuberghska/Bambergerska vårdboendet**

– Neuberghska boendet är ett judiskt äldreboende, men det är inte många religiösa aktiviteter i huset, fast en av våra matsalar används då och då som synagoga. Livet i huset bygger på gemenskap och traditioner även för dem som saknar släkt i livet. Våra boende har olika bakgrund. Vissa har levt ett traditionellt religiöst liv, andra har inte ens berättat om sin judiska börd för släkt och vänner, men känner, ju äldre de blir, att det är viktigt med det judiska och att återknyta med barndomens traditioner och seder.

– Vi firar sabbaten och naturligtvis alla judiska helger och högtider. Mathållningen och alla gemensamma utrymmen är strikt kosher, så att även de mycket religiösa kan bo hos oss. I sina egna lägenheter däremot, kan de boende överträda alla regler. De som inte vill eller orkar komma till den gemensamma matsalen, kan få maten serverad i sina lägenheter. Men då bärs maten upp på engångstallrikar, och serveras från de boendes egen porslin.

NEUBERGHSKA/BAMBERGERSKA VÅRDBOENDET startades 1995. Verksamheten bedrivs i dag av Stiftelsen Neubergska Ålderdomshemet och Edith och Julius Bambergers Stiftelse.

– Vi har ramavtal för omvårdnaden, men olika bedömare tar olika stor hänsyn till den judiska minoritetens behov och livssituation. Generellt kan man säga att de första som vill flytta till Neuberghska boendet från varje kommun har det tuffast – många är tvungna att överklaga kommunernas avslag. De efterföljande har vanligen mycket enklare och nu har vi boende från ett flertal kommuner i södra Sverige, berättar Inger Azulay.

– Våra boende är fysiskt friskare än i ett traditionellt boende men är i mycket sämre psykisk kondition. Exempelvis krisar många inför de stora judiska helgerna, inte minst de som överlevt Förintelsen.

Sam och Machla Gutman bor på vårdboendet sedan drygt tre år tillbaka.
FOTO: CAMILLA CHERRY

– Vi har också allt fler boende som är barn till Förintelsens överlevande – även de lider av posttraumatiska stressymptom till följd av föräldrarnas upplevelser. Många är flyktingar, med minnen av förföljelser som kommer upp till ytan när de blir äldre. Allt fler boende är födda i Ryssland, även de lider av traumatiska minnen, säger Inger Azulay. →

Även judiskt äldreboende i Stockholm

På judiska hemmet i Stockholm erbjuds vård och omsorg präglad av judiska seder och traditioner, i form av äldreboende och boende för personer med demenshandikapp. På Judiska hemmet finns även dagverksamheten Terassen. Verksamheten drivs av Föreningen Judiska hemmet som är en ideell förening.

Barnen är framtiden, säger Ida Raguimova, och ser ofta med glädje ner på gården där stora och små tjoar och tjimmar på rasterna.
FOTO: CAMILLA CHERRY

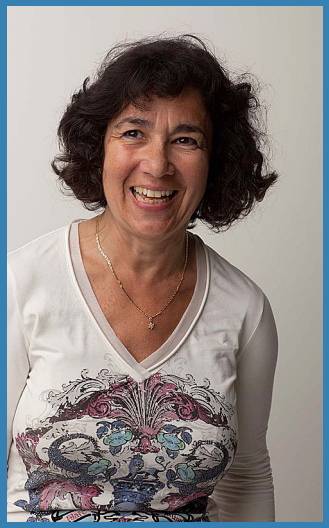
DET TALAS MÅNGA OLIKA språk i huset – de boendes modersmål är polska, ungerska, ryska och några har jiddisch som barndomsspråk. Vi är därför väldigt beroende av flerspråkig personal, säger Inger när hon guidar oss runt i huset. Det är en livlig social samvaro i huset och här finns bland annat ett stort bibliotek. En heltidsanställd aktivitetssamordnare arrangerar bokcirklar och filmvisning, högläsning och musikunderhållning. Hemmet organiserar också regelbundet utflykter.

– De som orkar och vill hjälper gärna till i vardagsgöromålen – viker servetter, dukar i matsalen, eller liknande. Aktiviteter behöver inte bli en kostsam del av verksamheten, bara man är lyhörd för de boendes behov och önskningar, säger Inger Azulay.

Även demensboendet är integrerat i husets vardagsliv. Det ligger i husets bottenplan, med dörrarna öppna mot en inbjudande innergård. Friheten är kännbar – men säkerheten också, ingen kan försvinna från trädgården. ■

JUDISKA CENTRALRÅDET:

”Behovet av gemenskap med andra av samma ursprung är stort”

– VI VET SEDAN LÄNGE vilka särskilda behov av omvårdnad våra äldre har, säger Lena Posner Körösi, ordförande i Judiska centralrådet. De judiska äldre är i väldigt många fall traumatiserade och lider av posttraumatiskt stressymptom, vars uttryck förvärras med stigande ålder. Många bär på minnen av flykt och förföljelser, många är överlevande från Förintelsen. Många kom till Sverige som flyktingar och lever isolerade i dag, de saknar egen familj och släkt. Så behovet av gemenskap med andra av samma ursprung och livserfarenheter är stort. Att få flytta till ett judiskt boende innebär också att återigen ingå i ett sammanhang, som många ensamma saknar. Koschermat och judiska traditioner ger trygghet och igenkännande – även om man inte är aktiv utövare av de religiösa sederna.

– PROBLEMET ÄR ATT biståndsbedömarna ofta tar större hänsyn till den fysiska nivån av en persons förmågor än den psykiska belastningen, säger Lena Posner Körösi, och uppmanar kommunerna att lära sig mer om den judiska minoritetens särskilda behov.

1984 tillträdde jag som ordförande i Nobelförsamlingen vid Karolinska institutet. /…/ Två av 1984 års tre Nobelpristagare är César Milstein och hans unge medarbetare, tysk-schweizaren Georges Köhler. Milstein är argentinare, verksam i England.

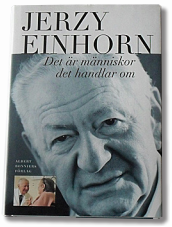
Under lunchen i den brittiska ambassadörens residens får jag som bordsgranne Cesar Milsteins far, en ensam gammal man som efter sin hustrus död för flera år sedan togs in på ett ålderdomshem i närheten av Buenos Aires. Han har gett upp kontakten med omvärlden, isolerat sig på sitt rum, och de senaste två åren har han tillbringat i sin säng. När den gamle Milstein får inbjudan att bevista utdelningen av Nobelpriset till sin son glömmer han alla sina krämpor, lämnar sängen, sitt rum, sitt ålderdomshem och ger sig iväg till Stockholm. Hans problem är att han inte talar något språk som någon förstår, han talar inte ens spanska så att någon här i Stockholm kan förstå honom.

Det är synd om den gamle isolerade mannen som sitter tyst intill mig. Jag försöker inleda ett samtal men misslyckas, han tittar på mig en stund men vänder sedan blicken mot sina tallrikar eller tittar stolt på sin son på andra sidan av lunchbordet.

Till slut försöker den gamle Milstein säga någonting. Men det är inte på engelska, inte på spanska, utan på jiddisch – det blandspråk av tyska, hebreiska och polska som under medeltiden växte fram i Europa från omgivningarna isolerade judiska getton. Detta är mitt barndomsspråk, det språk som talades i mitt hem, i min fars skräddarverkstad och under kriget i arbets- och koncentrationslägret. Det språket kan jag inte glömma trots att jag under många år inte hört någon tala jiddisch – sitt barndomsspråk glömmer man inte.

Så jag svarar på jiddisch, av ovanan något stapplande men ändå på jiddisch – och hans reaktion är oväntad.

Den gamle mannen stelnar till, lyfter blicken från bordet, tittar på mig överraskat och storögt, svarar inte utan springer upp från sin stol, går runt det långa bordet fram till sin son och ropar högt så att även jag kan höra – ejer red jiddisch, han pekar mot mig, ejer red jiddisch – han talar jiddisch. Det är inte ofta jag har lyckats med att göra en främmande människa så lycklig.

Utdrag ur Jerzy Einhorns bok
Det är människor det handlar om
(Bonniers pocket 1999 s. 238-239)

”Det är viktigt att stärka tilliten”

– FÖRTROENDET MELLAN ROMER och majoritetssamhället är bristfälligt vilket kan leda till missförstånd, oro och rädslor hos de äldre, säger Gregor Kwiek, brobyggare och anhörigvårdare.

– Att ta hand om sina äldre är en viktig sak för många romer. Ingen jag känner skulle ens fundera över att låta gamla mamma/mormor/farfar eller annan anhörig flytta till ett äldreboende där andra än släkten hjälper dem med den personliga hygienen eller omsorgen. Därför är det viktigt att romer kan få omvårdnad i hemmet – av en anhörigvårdare eller en personlig assistent. Men det är svårt att få biståndsbedömare att inse att den romska kulturen kräver släktens engagemang för sina gamla, säger Gregor Kwiek.

– Min mamma, som lider av en demenssjukdom, skulle aldrig släppa in en person som hon inte känner, än mindre en icke-rom. Renlighetsreglerna sitter så djupt i den generationen att det skulle bli en katastrof om någon skulle bryta mot dem. Hon är inte nöjd ens med mitt sätt att tvätta – ”Du tvättar fel” säger hon. Men hur kan jag göra fel? Jag trycker på tvättmaskinens knappar, men visst, jag rationaliserar en del, medger han leende.

– Släkterna är stora, kanske skulle en förmedling av utbildad romsk vårdpersonal underlätta äldreomsorgen, exempelvis inom hemtjänsten.

– Mamma har erbjudits hemtjänst, men tackat nej, samtidigt har min bror inte erkänts som anhörigvårdare. Så än så länge turas vi bröder om att hjälpa mamma, men vi jobbar och därför är det svårt att hinna med. Och på nätterna är hon för det mesta ensam, vilket orsakar en hel del oro.

– Det är viktigt att stärka tilliten mellan romer och myndigheter, och sprida kunskap om de krav och ansvar som kommunerna har, understryker Gregor Kwiek. ■

Gregor Kwiek tillsammans med sin mamma och son.
FOTO: CAMILLA CHERRY

MANUEL TAN MARTI:

”Många biståndsbedömare saknar kunskap om romsk kultur och traditioner”

■ Få romer efterlyser äldreboende för sina gamla. De äldre ska tas om hand av den närmaste familjen. Många äldre kan vara berättigade till äldreomsorg, men få familjer tar hjälp ”utifrån”, berättar Manuel Tan Marti, projektledare vid Sundbybergs folkhögskola i Stockholm

Eftersom det är många romer som tar hand om sina äldre, är vård- och omsorgsutbildning särskilt viktig just för dem. Sundbybergs folkhögskola har i flera terminer utbildat romer i vård och omsorg.

FOTO: É ROMANI GLINDA

Manuel Tan Marti.

– Tyvärr saknar många biståndsbedömare nödvändiga kunskaper om den romska kulturen, traditionerna och renlighetsreglerna, och därför tas det inte med i biståndsbedömningen.

– Minoritetslagen säger visserligen att den ska värna om minoriteternas möjlighet att behålla och utveckla sin kultur, men i praktiken tas sällan hänsyn till den. Om föräldrar och släkt vill att jag ska ta hand om en äldre, måste jag välja släktens krav. Annars skulle alla se ner på mig och tycka att jag sätter mig själv framför andras behov.

Pedagogutbildning riktad till romer

■ **Sundbybergs folkhögskolas utbildning till behandlingspedagoger är en tvåårig utbildning som vänder sig till romer. Av de utexaminerade har nästan alla ett jobb inom yrkesområdet.**

Regeringen satsar för romsk inkludering

■ **Regeringen har beslutat om en samordnad och långsiktig strategi för romers inkludering. Där ingår en satsning på ett utvecklingsarbete inom en rad områden, bl a hälsa, social omsorg och trygghet. Läs mer: *Strategin för romsk inkludering 2012–2032* (Skr 2011/12:56).**

Fler borde få utbildning i lagen

– **DET VORE VÄLDIGT** bra om alla på avdelningen kunde få utbildning i lagstiftningen och i den minoritetspolitiska strategin. Då skulle man kunna lyfta frågan på ett helt annat sätt inom arbetslagen, säger Lisa Bengtsson och Ragnhild Bergström biståndsbedömare vid Farsta stadsdelsförvaltning

– Många av oss biståndsbedömare saknar specialkunskaper i ämnet nationella minoriteter, säger Lisa Bengtsson. Men de äldre som berörs, berättar vanligen själva om sina önskemål. Vårt arbetssätt är att undvika grupptänkande, vi vill se den enskilda människan och söka individuella lösningar. Även om en klient tillhör en nationell minoritet kan vi inte utgå ifrån att han eller hon vill använda sitt hemspråk med hemtjänstens personal eller flytta till ett finskspråkigt boende, förklarar hon.

> *”Vårt arbetssätt är att undvika grupptänkande, vi vill se den enskilda människan och söka individuella lösningar.”*
> **LISA BENGTSSON, FARSTA STADSDELSFÖRVALTNING**

Det individuella arbetssättet innefattar en grundlig kartläggning av klientens livssituation.

– Vi har ett helt batteri av frågor som hjälper oss att kartlägga klientens behov. Frågorna handlar bland annat om fysisk och psykisk hälsa, hushållets sammansättning, vilka aktiviteter klienten har, mat och måltider, livsstil och intressen med mera. Inom alla dessa kategorier kan vi anteckna de särskilda behoven – även sådana som bottnar i de nationella minoriteternas kultur och traditioner. Ytterligare kunskap hämtar vi från anhöriga. Därför är det viktigt att de berättar om bakgrund, eventuella trauman och annat av vikt. Det gäller sedan att ha välgrundade argument och en genomgripande utredning när vi kommer till ärendedragningen.

STOCKHOLMS STAD, och därmed Farsta stadsdelsförvaltning, ingår i förvaltningsområdet för finska språket. Tar man särskild hänsyn till de minoritetspolitiska målen och intentionerna?

– Stockholms stad är indelat i 14 stadsdelsförvaltningar och inom varje förvaltning finns en kontaktperson som har det övergripande ansvaret för informationen om vilka i förvaltningen som talar samiska, meänkieli eller finska. Ringer någon och vill använda något av dessa språk, rådfrågar vi kontaktpersonen, säger Ragnhild Bergström.

– Vi i Farsta har sammanlagt omkring 95–100 hemtjänstutförare varav en är kommunal. Vi kan erbjuda utförare som har finskspråkig personal – och även personal med andra språkkunskaper – men alla har inte finsktalande personal. Saknas nödvändig kompetens informerar vi om att det finns möjlighet för anhöriga och närstående att söka anställning hos en hemtjänstutförare, alternativt söka hemvårdsbidrag från kommunen. Vi biståndshandläggare kan hjälpa till, genom att kontakta hemtjänstutföraren och berätta om den anhörig som söker anställning. Efter sedvanlig anställningsintervju kan förhoppningsvis den anhörige arbeta i sin familj eller släkt med att vårda sina gamla. ■

Christina Hedström, ordförande i föreningen Tornedalingar i Stockholm.
FOTO: CAMILLA CHERRY

”Äldreomsorgen handlar också om social gemenskap”

– MUSIKEN OCH MATEN, förutom språket meänkieli så klart, gör att man känner igen sig och är trygg i sin miljö, säger Christina Hedström, ordförande i föreningen Tornedalingar i Stockholm.

Det bor mellan 3 000 och 5 000 tornedalingar i Stockholm och många äldre behöver allt mer vård och omsorg på meänkieli.

> *”Det svåra är att många förlorar svenskan när de blir äldre och kan bara kommunicera på sitt bardomsspråk.”*
> **CHRISTINA HESTRÖM, föreningen Tornedalingar i Stockholm**

– Att kunna tala sitt språk är viktigt för självkänslan men många äldre talar bara meänkieli inom familjen eftersom det ansågs fult att tala språket när de växte upp. Utanför familjen använde man i första hand svenska, men många är flerspråkiga, de talar också finska och vissa behärskar även samiska. Det svåra är att många förlorar svenskan när de blir äldre och kan bara kommunicera på sitt barndomsspråk. Då är det viktigt att få hjälp och stöd av flerspråkig personal, inom hemtjänsten eller på äldreboendet, säger Christina Hedström.

– Miljön på ett äldreboende påverkar också tryggheten. Att vara omgiven av bilder och föremål som påminner om traditioner och kultur ger igenkännande. Ett exempel är gungstolar, något som finns i många tornedalska hem.

– Äldreomsorgen handlar också om social gemenskap. Att de äldre kan umgås, minnas, göra saker tillsammans som att lyssna på radio eller sjunga. Det är viktigt att den sociala samvaron planeras med tanke på de äldres referensramar och tidigare livserfarenheter. Sätt på finska radion eller spela grammofonskivor med musik från Tornedalen! Även de som har förlorat kontakten med verkligheten kan leva upp när de hör de långa, vemodiga tornedalska sångerna och sjunger gärna med. Ofta är det de som kan flest verser, tillägger hon.

– När det gäller maten så äter vi traditionellt mycket fisk, främst sik och lax, i Tornedalen. Och kaffeost (en sorts ost som man äter till eller i kaffet i stället för kaffebröd) längtar alla efter! Då och då borde äldreomsorgen också kunna servera potatis på tornedalskt vis, tillägger hon.

Potatis på tornedalskt vis?

– Mandelpotatis ska det vara, runda potatisar får bara kossorna, ansågs det när jag var barn! Och det sitter i, säger Christina leende. ”Dopp i kopp” är det rätta sättet att äta mandelpotatis på. Då kokar man potatisen med skalet på. Man lägger en smörklick i kaffekoppar som får smälta på eftervärmen i potatiskastrullen. Potatisen skalas, skärs i bitar och doppas i smöret.

– Att servera mandelpotatis på så sätt är med andra ord inget speciellt krångligt eller resurskrävande, men många äldre skulle uppskatta det, understryker hon. →

> *”Mandelpotatis ska det vara. Runda potatisar får bara kossorna, ansågs det när jag var barn! Och det sitter i.”*

Den tornedalska flaggan är gul - som solen, vit - som snön och blå - som himlen.
FOTO: CAMILLA CHERRY

FÖRENINGEN TORNEDALINGAR I STOCKHOLM arbetar nu för att förmå Stockholms stad att ansöka hos regeringen om att ingå i förvaltningsområdet för meänkieli. I dag ingår sex kommuner; Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala, Övertorneå och Kalix.

– Kommunerna inom förvaltningsområdena får särskilda bidrag för att täcka sina merkostnader när de erbjuder service på minoritetsspråken. Men lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk gäller i hela Sverige, påminner Christina Hedström.*

– Alla kommuner ska erbjuda service och omvårdnad på språken – förutsatt att det finns personal som talar minoritetsspråken. Det finns säkert många tornedalingar som är anställda inom äldreomsorgen i Stockholm och som redan i dag skulle kunna ge service på meänkieli. Därför borde staden ta reda på personalens språkkunskaper och på så sätt bättre ta vara på kompetensen. ■

SVENSKA TORNEDALINGARS RIKSFÖRBUND

”Många känner skam när de talar meänkieli utanför familjen”

■Tornedalingar är den minoritet som är tystast, vi har assimilerat oss mest. Vårt språk meänkieli är hotat, säger Maja Mella, ordförande i Tornedalingarnas riksförbund.

– Många av de äldre är inte vana att använda meänkieli i kontakten med myndigheter eller andra samhällsfunktioner. Språket var ju förbjudet att tala i skolan. Därmed sågs det som mindre värt – vilket naturligtvis avspeglar sig i hur människor uppskattar sig själva. Många äldre känner också skam när de talar meänkieli utanför familjen. De törs inte använda språket eller blir förlägna och menar att de inte behärskar det tillräckligt bra för att använda meänkieli på jobbet eller utanför hemmet överhuvudtaget. Men på senare år har jag märkt att meänkielitalare går med rakare rygg på gatan. Språket är viktigt för identiteten och självkänslan och det finns en nyvaknad stolthet, påpekar Maja Mella.

– Vi arbetar med att revitalisera språket och då är de äldre en väldig resurs för att överföra kunskapen till de yngre. Vissa kommuner har nyligen startat speciella kurser för sin personal, för att stärka deras språkkunskaper och uppmuntra dem att använda meänkieli på jobbet, när det behövs.

– Meänkieli har influenser från en gammeldags finska och innehåller låneord från svenskan. Men vi som bor i Tornedalen är många gånger flerspråkiga – vi behärskar både svenska och finska och också samiska till en del. Ändå, det viktigaste i mötet med äldreomsorgen är nog att bli bemött på sitt språk, på det språket man använder i tilltal. Man känner sig då uppskattad och värdig, understryker Maja Mella.

* Bestämmelser om omvårdnad inom äldreomsorgen på nationella minoritetsspråk regleras från den 1 juli 2025 i socialtjänstlagen (2025:400)

JOS SAISIN KERTOA, OM JAG FICK BERÄTTA
DIKT AV MONA MÖRTLUND PÅ MEÄNKIELI OCH SVENSKA

Niilä oon niin hoppu,
kaikila oon hoppu
Laukkovat sinne ja tänne
Rukattavat, rukattavat
Mie halvaisin sanoa niile jotaki
mutta en muista heän sanoja ennää,
en muista heän kieltä
Jos net tietäisit missä mie olen
minun ajatuksissa nyt
En mie ole täälä
Mie olen kaukana muuala
Jos joku saattais tulla tänne
puhuhmaan minun kans,
joku joka ymmärtäis minun vanhaata kieltä,
niin mie kertoisin missä mie olen
Kertoisin väylästä, kylästä, ihmisistä
Mie kertoisin parhaimista hillapaikoista
ja tuulipuurosta ja kalakakoista
ja kunka mie kerran lähin ja jätin kaikki taakse
Mie tiän ette mie en pääse sinne ennää,
vaikka halvaisin
Mutta jos joku saattais tulla tänne
praatimhaan minun kans,
jos saisin kertoa,
niin sitten tuntuis ette mie olisin sielä
Sitten tuntuis ette mie olisin kotona

De har så bråttom,
alla har bråttom
Springer hit och dit
Skyndar sig, skyndar sig
Jag skulle vilja säga något till dem
men jag minns inte deras ord längre,
minns inte deras språk
Om de skulle veta var jag är
i mina tankar nu
Jag är inte här
Jag är någon annanstans, långt härifrån
Om någon skulle kunna komma hit
och prata med mig,
någon som förstod mitt gamla språk,
så skulle jag berätta var jag är
Jag skulle berätta om älven och byn och människorna
Om de bästa hjortronställena skulle jag berätta
och om klappgröten och fiskkakorna
Och om hur jag en gång reste därifrån
och lämnade allt bakom mig
Jag vet att jag inte kommer dit mer,
fast jag skulle vilja
Men om någon skulle kunna komma hit
och prata med mig,
om jag fick berätta,
då skulle det kännas som om jag vore där
Då skulle det kännas som om jag vore hemma

Marit Sarri tillsammans med en boende på Gläntans minoritets-boende i Kiruna.
FOTO: CAMILLA CHERRY

När löven faller, packar de gamla...

”VÄLKOMMEN! BURESBOAHTIN! TERVETULOA!” hälsar Gläntans minoritetsboende i Kiruna sina besökare.

– Målet är att såväl de samiska, tornedalska som sverigefinska kulturernas särart ska märkas så fort man kommer innanför dörren, säger Marit Sarri, enhetschef på Gläntan

– Gläntan har redan tidigare varit ett äldreboende, men sommaren 2013 omvandlades två avdelningar till ett minoritetsboende. All personal talar i dag minst ett av minoritetsspråken. Här finns 16 platser per avdelning, för äldre med samiska respektive finska/meänkieli som modersmål.

– Kampen för ett minoritetsboende i Kiruna har pågått sedan 1960-talet, berättar verksamhetsledare Åsa Sikku.

– Min mamma, Margareta Blind-Berg, började för nästan femtio år sedan arbeta för ett samiskt boende. Hon är nu 85 år gammal och bor här på Gläntan. Mamma var sjuksköterskan som lämnade akutsjukvården för att i stället arbeta som distriktssköterska ute i byarna. När hon tappade krafterna, tog jag över stafettpinnen. Så minoritetsboendet är en gammal dröm som blivit verklighet.

MÅNGA AV DE SAMISKA boende, eller ”kunderna” – som man kallar de gamla inom äldreomsorgen i Kiruna – är släkt med varandra, och med personalen. Så när en får besök, får alla besök, skrattar Marit Sarri.

”Vems dotter är du, sa du? Är du Essis dotter” – är en återkommande fråga som de gamla ställer till personalen. Och så reds släktbanden, som är viktiga inom den samiska kulturen, ut gång på gång.

– Tyvärr har de allra flesta av kunderna en demensdiagnos. Det är ledsamt att de är så dåliga att de har svårt att kommunicera med varandra, men det sporrar oss än mer att skapa en så hemlik miljö som möjligt, med föremål, verksamheter och maträtter som de gamla känner igen, säger Marit Sarri.

– Förutom språkkunskaperna är det väldigt viktigt att personalen känner till seder och traditioner och den samiska livsstilen. På samma sätt måste de som jobbar på den finska/tornedalska avdelningen vara trygga i de kulturerna, understryker Åsa Sikku.

> *Välkommen!*
> *Buresboahtin!*
> *Tervetuloa”*
>
> **HÄLSAR MINORITETSBOENDE PÅ GLÄNTAN**

- MIN MAMMA TILL exempel flyttade till Gläntan innan den blev ett minoritetsboende. Förra hösten blev hon orolig och gång på gång började hon packa sina saker. Personalen ville ge henne lugnande tabletter. De visste inte att när löven faller är det naturligt att de äldre vill packa – de ska ju ut till renarna. Gamla samer följer inte almanackan, utan renen, och de åtta årstiderna. De packar när löven faller men det gör de också när betet tar slut, när det är dags att bryta upp och flytta till sommar- och vinterbetesslandet. →

Marit Sarri utanför Gläntans minoritetsboende.
FOTO: CAMILLA CHERRY

> *Kampen för ett minoritetsboende i Kiruna har pågått sedan 1960-talet.”*
> **ÅSA SIKKU, verksamhetsledare på Gläntans minoritetsboende**

– Så, för några dagar sedan åkte vi till rengärdet för att vara med om slakten. Flera av oss hade förskjutit vår arbetstid, så att alla som orkade och ville kunde komma med. De äldre levde upp i den välbekanta miljön, på gärdet var också glädjen stor när de gamla kom fram. Och så tog vi med oss blod och tarmar och lagade en traditionell måltid som kunderna verkligen uppskattade, berättar Kristina Stoor, undersköterska på den samiska avdelningen.

– Maten kommer än så länge från storkök och värms på plats, men vi försöker ändå att som komplement tillaga sådana rätter som alla känner igen. När jag växte upp, på 1970-talet var det fult att tala samiska, även om jag fick hemspråksundervisning. Nu känns det väldigt bra att kunna lyfta fram språket och kulturen. Så arbetet på minoritetsboendet hjälper oss i personalen också, vi blir stärkta i vår egen identitet och kan stötta varandra. Kan vi inte ett ord eller uttryck på samiska, kan vi alltid fråga varandra, säger Kristina.

– Och så är bastun snart i drift, vi väntar bara på klarsignal från tillsynsmyndigheterna, påpekar Ragnhild Mannela, på den finska avdelningen. Vi längtar!

RAGNHILD HAR JOBBAT PÅ Gläntan långt innan det blev ett minoritetsboende. Det förändrade arbetssättet innebär en ökad medvetenhet och ett fördjupat engagemang, hävdar hon.

– Hittills har vi talat finska vid behov, men nu gör vi det mer konsekvent och medvetet. Personalen är flerspråkig, alla talar finska, och/eller meänkieli och några av oss kan också göra sig förstådda på samiska. Naturen och årstidernas växlingar är centralt i kulturen. Därför vill vi självklart följa årstiderna och aktiviteterna på Gläntan ska avspegla årstidernas växlingar och med dem tillhörande traditionella göromålen.

Andra planer är att förändra den fysiska miljön på äldreboendet.

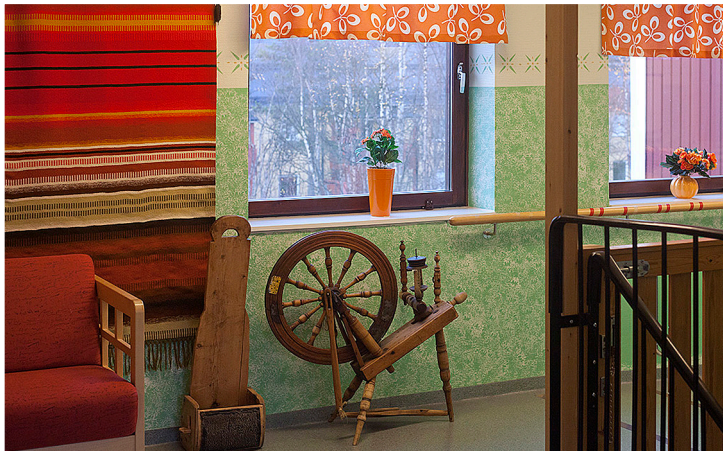
– Den som kommer in genom dörren ska se att det är ett samiskt boende eller en finsk/tornedalsk avdelning de har kommit till. Personalen har erbjudit sig att måla om avdelningarna i de samiska (röd, blå, grön och gul) och i de finska (blått och vitt) färgerna och man drömmer om att kunna sätta upp en stor fototapet föreställande renar vid ingången. Vi vill också bygga upp en kåta på gården, nu när vi har en nytjärad och fin eka, som vi hjälptes åt att göra i ordning tillsammans med kunderna, berättar Marit Sarri.

– Utmaningen med minoritetsboendet är att vi egentligen inte har någon målbeskrivning. Vi kan utforma verksamheten så som vi vill, och minoritetsboendet blir till det som vi gör det till. Allt beror på oss, tillägger hon stolt. ■

Margareta Blind-Berg bor på Gläntans minoritetsboende. Här tillsammans med dotter och verksamhetschef Åsa Sikku och enhetschef Marit Sarri.

FOTO: CAMILLA CHERRY

Resursperson som talar samiska med de äldre

– DET ÄR BARA BRA, svarar många äldre samer om man frågar dem på svenska hur de mår. Byter man till samiska, berättar de hur det egentligen står till – att de är hungriga eller har ont någonstans. De gamla är inte vana att tala om sina behov på svenska, berättar Jeanette Kråik, samordnare för samiska frågor i Bergs kommun.

Samisk mat, samisktalande personal och att få träffas mer med generationskamrater – dessa tre önskemål är gemensamma för de äldre samerna i kommunen. Jeanette Kråik har besökt samtliga som har fyllt 70 år, och kartlagt behoven.

– Att få träffas och tala om gamla minnen med människor som man har delat uppväxt och kultur med är väldigt viktigt för många. Det finns nu ett äldreboende med samisk profil, dit samer har förtur. Boendet har inrett ett samiskt rum med föremål som de gamla känner väl till och de söker samisktalande personal till vårdteamet. Och man serverar samisk mat en gång i veckan – även för dem som får maten hemkörd. Problemet är dock att det saknas vårdpersonal med språk- och kulturkunskaper. Kommunen har därför anställt en resursperson vars uppgift är att besöka och tala med de äldre på samiska.

FOTO: MARIE BIRKL

> *De äldre var förbjudna att använda samiskan så deras barn, som är i medelåldern i dag, har ofta bristfälliga kunskaper i språket.”*
>
> **JEANETTE KRÅIK, samordnare för samiska frågor i Bergs kommun.**

– SPRÅKFRÅGAN ÄR CENTRAL i sammanhanget, då språkkunskaperna i praktiken har hoppat över en generation. De äldre var förbjudna att använda samiskan så deras barn, som är i medelåldern i dag, har ofta bristfälliga kunskaper i språket. Ungdomarna däremot är intresserade att lära sig mera, och det är ju roligt, men det saknas bland annat läromedel och lärare i samiska. Allt hänger ihop – vi måste därför arbeta på flera plan för att revitalisera språket, och uppmuntra ungdomar att välja vårdutbildning, understryker Jeanette Kråik.

– Kunskapen om den samiska historien är också bristfällig hos majoritetsbefolkningen, men utan att känna till historien är det svårt att förstå samtiden, påpekar hon.

– Många äldre samer är inte vana att ha lika rättigheter som majoritetsbefolkningen, och kan därför bli oroliga och rädda för eventuella följder när samernas historia, kultur, språk och behov börjar uppmärksammas. ”Vad ska folk säga?” undrar många gamla ängsligt, till exempel när skyltar på samiska börjar synas i gatubilden.

– Samtidigt blir allt fler av dem som hittills inte har gått ut med att de tillhör minoriteten, mer intresserade av att öppet visa sin tillhörighet. Och ungdomarna är stolta över varje skylt som kommer upp, varje tillfälle då samernas traditioner kommer på tal. De är mer vana att ta plats, vilket bådar gott för framtiden, säger Jeanette Kråik. ■

Märta Andersson och Runa Jonsson tittar på samisk slöjd och minns, tillsammans med Jeanette Kråik.
FOTO: MARIE BIRKL

Mälarkotis prunkande trädgård.
FOTO: CAMILLA CHERRY

Språket, språket och åter språket

– HOS OSS TALAR ÄVEN HISSEN FINSKA, säger Raija Metso Korpela, styrelseordförande för föreningen Mälarkoti/Mälarhem, stolt när hon guidar runt på äldreboendet.

”Huset” är ett vitt trevåningshus i Västerås, som efter mångårig kamp äntligen stod färdigt 2010. Det är ett finskspråkigt äldreboende, där såväl de boende som personalen – och hissen – talar finska.

I den stora trädgården dignar de än så länge späda äppelträden av mognande röda äpplen, nu i början av september. Här odlas också bärbuskar och sallad, tomater, morötter och kryddväxter. Samt blommor i stora planteringar som kantar en snitslad, asfalterad gång – lättframkomlig för rullstolar och rollatorer. Den finska pargungan står inbjudande intill terrassen och lockar till samspråk. Och på plan tre väntar bastun – utan den är ett finskt hus knappast fullständigt.

FINSK SCHLAGER SPELAS I bakgrunden när dagens lunch – korv och potatissallad – serveras på bottenvåningen, där föreningen Mälarkoti har sina lokaler. Till det bjuds sallad – egenodlad och färskt plockad från trädgården. Korven och senapen är direktimporterade från Finland, brödet är hembakat. Några av de boende har nyss avslutat ett sittgympapass, stannat kvar på den soliga altanen och låter sig väl smaka.

– Maten är jätteviktig och vi försöker servera rätter som de boende är vana vid, säger kökschefen Seija Annola.

– Vi bjuder på finsk mat – med svensk påverkan. De boende har ju bott i Sverige i många år och naturligtvis syns det också på deras matvanor. Det är nog inte så stor skillnad, men till exempel lagar vi ärtsoppa på gröna ärter och inte på gula som den svenska ärtsoppan är gjord av. Och så blir det många efterrätter med bär och kvarg, tillägger hon.

Mälarkoti har plats för 24 boende inom äldreomsorgen, med vårdbehov dygnet runt. I byggnaden finns också sju hyreslägenheter, dit finsktalande pensionärer – ensamstående eller makar – kan flytta in och om de så önskar delta i husets aktiviteter och äta lunch i matsalen.

> *”Vi bjuder på finsk mat – med svensk påverkan. Till exempel lagar vi ärtsoppa på gröna ärter och inte på gula som den svenska ärtsoppan är gjord av.”*
>
> **SEIJA ANNOLA, kökschef på Mälarkoti äldreboende**

– För tre år sedan hade endast några få av dem som flyttade hit demensdiagnoser. I dag är det annorlunda. Numera måste man vara mycket krassligare för att få plats. Vi har många boende med minnesstörningar och platserna räcker inte riktigt till. Då behovet av vård och omsorg blir allt större med en åldrande befolkning, måste vi planera för ett utökat demensboende, så att även de utan diagnos kan få plats. I dag hamnar många finskspråkiga äldre med vårdbehov på annat håll, där de har svårt att göra sig förstådda, berättar Raija Metso Korpela.

Vården på Mälarhem bedrivs av en privat vårdgivare, men det mesta av övrig verksamhet i huset står föreningens frivilliga för. →

Social samvaro i Mälarkotis trädgården.
FOTO: CAMILLA CHERRY

SUKLAAMINTTU
HOKLADMYNTA

> *Dagverksamheten kommer att utökas i vinter, då Mälarhem blev erkänt som mötesplats för finskspråkiga äldre av Västerås kommun”*
>
> **RAIJA METSO KORPELA, ORDFÖRANDE**

SPRÅKET, SPRÅKET OCH ÅTER SPRÅKET är det bästa med Mälarhem, enligt de boende vi har talat med. ”Jag behöver inte längta till Finland – här känner jag mig hemma” – som någon uttryckte det.

Språket men också kulturen och historien står i fokus på hemmet, där all personal är tvåspråkig. Väggarna pryds av bilder som påminner om olika skeden i den sverigefinska närhistorien. Här finns föremål och fotografier från krigsbarnens upplevelser sida vid sida med fotografier från arbetskraftsinvandrarnas livsöden från 1950-, 60- och 70-talen.

– De väcker minnen till liv och något att samtala kring, säger Raija Metso Korpela.

– Musiken är en annan viktig del i Mälarhemmets vardag. Det sjungs en hel del, tillägger hon skrattande. Den finska sångskatten är väldigt stor och levande. Vi alla älskar att sjunga, inte minst långa och invecklade fosterländska sånger. Det är många gånger de boende, även de med minnesstörningar, som kan flest strofer.

DAGVERKSAMHETEN ÄR ÖPPEN, FÖRUTOM för dem som bor i huset, även för alla finsktalande västeråsare över 65 år.

– Många är felplacerade i språkfrämmande miljöer, eller vårdas hemma av anhöriga eller av hemtjänsten. De uppskattar speciellt att delta i gemensamma aktiviteter där de kan förstå och bli förstådda.

– Här finns det nästan varje dag något särskilt att göra. Vi har berättar- och pratstunder, allsång och musik, eftermiddagsdans – eller ”rullstolstango” som vi skämtsamt kallar det – pyssel och sittgympa. Vi bakar mycket, och nu är det väldigt populärt att göra egna kort att skicka till släkt och vänner.

– På gården har vi riggat en kort tipspromenad i sommar, som många uppskattar. Och så arrangerar vi bastukvällar för damer och herrar, förstås. Allt detta och mycket mer leds av föreningens frivilliga, tillägger hon. Det är bara kökspersonalen som är avlönad!

– Och dagverksamheten kommer att utökas i vinter, då Mälarhem blev erkänt som mötesplats för finskspråkiga äldre av Västerås kommun, säger Raja Metso Korpela stolt.

– Det finns redan 15 mötesplatser för äldre i Västerås, men det har saknats en för finskspråkiga. Som mötesplats blir Mälarkoti komplett. Redan i dag har vi ju ett fint hus med gott om plats, äldreomsorg och väntjänst i föreningens regi.

– Till mötesplatsen kommer troligen en aktivitetssamordnare att anställas. Föreningen kommer inom kort att starta en äldrerådgivning på finska. Det finns så många hälsorelaterade eller sociala frågor som de äldre söker svar på. Mälarkoti blir en naturlig plats att vända sig till. ■

En bastu är en självklarhet på Mälarkotis äldreboende.
FOTO: CAMILLA CHERRY

”Långsiktighet, uthållighet och samordning är nyckelord”

ÄLDREOMSORG FÖR DE NATIONELLA minoriteterna handlar självklart inte bara om vilket språk man ger servicen på, men i sverigefinnarnas fall kretsar en hel del kring språkfrågan, menar Raija Kärkkäinen Eriksson, ombudsman vid Sverigefinska Riksförbundet.

Många av de som i dag behöver äldreomsorg kom som arbetskraftsinvandrare under 50-, 60- och 70-talen. Många började jobba omgående och har inte riktigt lärt sig en fullgod svenska.

Andra är krigsbarn som evakuerades under andra världskriget och lider av trauman till följd av detta. Gemensamt är att de flesta har finska som modersmål, berättar Raija Kärkkäinen Eriksson.

Det är kommunernas uppgift att informera om och erbjuda äldreomsorg på finska, samiska och meänkieli. Det är också viktigt att kommunerna samråder med minoriteterna och tar reda på hur de vill ha det.

> *”Allt kostar pengar, men en finskspråkig undersköterska kostar lika mycket om hon talar svenska eller finska.”*
>
> **RAIJA KÄRKKÄINEN ERIKSSON, ombudsman vid Sverigefinska Riksförbundet**

FOTO: SVERIGEFINSKA RIKSFÖRBUNDET

SVERIGEFINSKA RIKSFÖRBUNDET VET ATT behovet av äldreomsorg på finska kommer att öka. Därför är det angeläget att kommunerna tar reda på personalens språkkunskaper och erfarenheter för att kunna erbjuda bra vård och service till kommuninvånarna.

Det finns idag anställda med kunskaper i finska. Många tycker dock inte att de behärskar finskan tillräckligt bra för att kunna använda det i sin professionella roll. Därför är det viktigt att uppmuntra och erbjuda kompetensutveckling för personalen.

– Allt kostar pengar, men en finskspråkig undersköterska kostar lika mycket om hon talar svenska eller finska, påpekar Raija Kärkkäinen Eriksson.

– Långsiktighet, uthållighet och samordning är nyckelord. I landet finns ett antal demensboenden med avdelningar avsedda för finsktalande boende. De ”finska platserna” används ofta vid platsbrist för personer som inte talar finska. Och när en finsktalande sedan behöver en plats, då finns det ingen ledig.

– Detta leder i värsta fall till att finska avdelningar suddas bort – med hänvisning till att det inte längre finns något behov. Med bättre samordning skulle detta kunna undvikas, säger Raija Kärkkäinen Eriksson.

RAIJA MENAR ATT KVALITÉN i omsorgen inte bara handlar om möjligheten att kommunicera på sitt eget språk. Sverigefinnar vårdar sina rötter och historia.

– På ett finskt äldreboende vill jag kunna lyssna på finsk radio, titta på finsk TV, läsa finska tidningar och böcker. Att titta på gamla finska filmer väcker också minnen och ett försvinnande språk till liv. Musiken och sången är en stor del av den finska kulturen. Man sjunger gärna gamla slagdängor och skillingtryck, patriotiska sånger eller psalmer ur den finska psalmboken.

– Den finska korven, det osötade rågbrödet, karelska pirogerna är bara några axplock ur den finska mattraditionen som många äldre efterfrågar. Och så bastun förstås, menar Raija Kärkkäinen Eriksson. ■

En pargunga i trädgården på Mälarkoti/Mälarhem.
FOTO: CAMILLA CHERRY

VÄNTJÄNSTER, VOLONTÄRER, RESURSBANK OCH SENIORGUIDER

■ I många kommuner finns uppsökande verksamheter och väntjänster på finska för äldre som bor hemma och kanske saknar social samvaro. Frivilliga medverkar också i olika stödjande verksamheter, kulturaktiviteter och friskvård.

NÅGRA EXEMPEL:

● **Suomalaisten Eläkeläisten Keskusliitto Ruotsissa (SEKL)** Föreningen fungerar som en intresse- och kulturorganisation för sverigefinska pensionärer. Det är ett nationellt samarbetsorgan för pensionärsföreningar verksamma i Sverige.

● **Resurssipankki/Resursbanken** erbjuder äldre sverigefinländare stöd och hjälp i hemmet. Verksamheten drivs av Finska församlingsgruppen i Uppsala.

● **Förbundet Sverigefinska Pensionärer RSE** har olika typer av finskspråkig dagverksamhet på 71 platser runt om i landet.

● **Finskspråkig väntjänst i Skövde** erbjuder personer som bor hemma eller på äldreboende kontakt med andra sverigefinnar. Verksamheten drivs av sverigefinska organisationer och förvaltningsområdet för det finska språket i Skövde kommun.

ORDSPRÅK

Boarisvuohta ii boade akto

Samiska för: *Ålderdomen kommer inte ensam*

Vanhaa se vakonsa pittää

Meänkieli för: *Den gamle kan man lita på*

Joka on nuorena nopea, se on virkku vanhanakin

Finska för: *Den som är snabb i sin ungdom är även pigg i sin ålderdom*

Biz du vest boyen oyf dos nay blayb dem altn getray

Jiddisch för: *Until you build a new, to the old remain true*

Sar des pativ, les pativ

Romani chib för: *Så som du visar respekt, blir du själv respekterad*

TIPS PÅ INSPIRATION

LITTERATUR

Monolingual and bilingual communication between patients with dementia diseases and their caregivers.
SIRKKA-LIISA EKMAN, 1996
International Psychogeriatrics. 8(1), 127-132

Culturally congruent care for older people: Finnish care in Sweden.
SIRKKA-LIISA EKMAN MED FLERA, 2007
Scandinavian Journal of Caring Sciences. 21(3), 354-361, 2007.

Alzheimer
SIRKKA-LIISA EKMAN MED FLERA
Karolinska University Press, Stockholm, 2011.

Välbefinnande och demens. Aspekter på välbefinnande hos äldre personer med måttlig till svår demenssjukdom.
IRÉNE ERICSSON, 2011
Avhandling No 19 Hälsohögskolan i Jönköping, ISSN 1654-3602; 19

Äldre och åldrande Grundbok i gerontologi.
MARIE ERNSTH BRAVELL, 2013
Malmö, Gleerups utbildning AB.

The role of etnicity in care of elderly Finnish immigrants
KRISTIINA HEIKKILÄ
Stockholm : Karolinska Institutet 2004

Att åldras värdigt i det nya hemlandet - utveckling av finsk äldrediakoni i Göteborg Stift 2008-2009
MATIAS JUOPPERI, SATU REKOLA 2009
Göteborgs Stifts skriftserie 2009:4

Omsorg och mångfald.
S JOHANSSON (RED.), 2010
Malmö, Gleerups utbildning AB

Tiden har haft sin gång – Hem och tillhörighet bland sverigefinnar i Mälardalen
MIRJALIISA LUKKARINEN KVIST
Linköpings Universitet, Inst. För samhälls- och välfärdsstudier 2006
Linköpings studies in Arts and Science No. 372

Nationella minoriteter och äldreomsorgen. En intervjuundersökning om äldres uppfattning om kvaliteten i äldreomsorgen.
SOCIALSTYRELSEN 2011

Invandrarskap, äldrevård och omsorg.
S TORRES, F MAGNÚSSON, 2010
Gleerups utbildning AB

Tidsskriften Äldre i Centrum, nr 1/2013 ”Svenska in- och utvandrare”,
WWW.ALDREICENTRUM.SE
(artiklarna i ”Svenska in- och utvandrare” öppnas ca mars 2014)

Äldreomsorg för nationella minoriteter i Norrbottens län – idékoncept för samiskprofilerad äldreomsorg
Jokkmokks kommun 2006

FILMER

Mie halvan kotia – Jag vill hem
KAN BESTÄLLAS VIA MORTLUNDMONA@GMAIL.COM

“Judiska Hemmet” – en film om Judiska Hemmet i Stockholm
KONTAKTPERSON HANNA HEILBORN: HANNA@STORY.SE

Utgivningsår: 2013, reviderad 2019 och uppdaterad 2025
ISBN: 978-91-7281-580-3
Produktion: Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget
Text: Nora Weintraub

Länsstyrelsen Stockholm

Sámediggi
Sámedigge Sámiediggie Saemiedigkie Sametinget

LÄNSSTYRELSEN I STOCKHOLMS LÄN
Box 22067
104 22 STOCKHOLM
Telefon: 010-223 10 00
Webb: www.lansstyrelsen.se/stockholm
E-post: minoriteter.stockholm@lansstyrelsen.se

SAMETINGET
Box 90
981 22 GIRON/KIRUNA
Telefon: 0980–780 30
Webb: www.minoritet.se
E-post: kansli@sametinget.se